

Exkurz do histórie česko-slovenských literárnych kontaktov

JANA NEMCOVÁ (NITRA)

Svedectvo o minulosti, o dejinotvorných mechanizmoch, o udalostiach a osobnostiach (ich myslení, ideáloch a činoch) najlepšie, najdôveryhodnejšie sprostredkujú historické materiály, v ktorých sa viac menej autenticky odzrkadľuje vtedajšia spoločenská situácia a oficiálna i neoficiálna komunikácia. Ak – v našom prípade – chceme pochopiť minulé, ale najmä súčasné česko-slovenské vzťahy a kontakty, treba načrieť do histórie. Treba využiť materiály, v ktorých sa v minulosti aktuálne pertraktovali názory, istoty i neistoty, idey, túžby a často tiež emócie. Treba skúmať genézu symbolov, mýtov, právd i poloprávd o spoločenskom dianí a ľuďoch. Takýmto materiálom sú pre bádateľov dokumenty aktuálnej publicistiky, pre literátov sú to dobové spoločensko-kultúrne a literárne časopisy. Ináč povedané, ak je pre históriu dôležitým zdrojom poznania dokument, pre literárnu históriu je to zvyčajne slovesný text, literárny, resp. publicistický dokument.

Slovenský básnik, profesor Juraj Palkovič v článku *Na čem mladým Slowákům záležitosti má*¹ (Květy, 1843) hovorí: „...bez důkladného, nepředpogateho poznánj ničeho docjliti nelze, záležiž nám předewšjm na tom, abychom sebe, národnost swau i Slowanstvo poznali; pak nás zagisté láska nemine, a matka Sláwa oslawj swé wěrné, sworné syny!“ Palkovič uvažuje, že povinnosťou vedcov je poznávať, pracovať s historickým materiálom, objavovať v ňom posolstvá pre ďalšie generácie. Poučat' sa z minulosti a vyvarovať sa opakovania chýb a omylov. Slovom, cenit' si hodnoty a rešpektovať argumenty – veď cesta vývinu ľudstva je cestou konfrontácie myslenia a konania, slov a skutkov. Človek bol stvorený na to, aby hľadal, tvoril a uchovával. Aby veľkosťou činov, svornosťou a toleranciou prekračoval svoju krátkodobú determináciu. Palkovič v závere

¹ Palkovič, Ján: Na čem mladým Slowákům záležitosti má. Květy č. 60, 29.7.1843, s. 242.

článku konštatuje: „Swornostj malé věci rostau, neswornostj weliké se rozpadagj“.²

Z ukážky vidno, že publicistické texty ponúkajú možnosť pracovať so zaujímavým a myšlienkovým podnetným materiálom. Zo širšieho spektra preto vyberáme päť najvýznamnejších českých časopisov od prvého roku ich vydania až po začiatok 50-tych rokov 19. storočia. Je to materiál veľmi obsiahly, poskytujúci množstvo podnetov a údajov. V tomto príspevku pozornosť sústredíme iba na texty slovenských autorov, ktorí v časopisoch v danom čase publikovali. Budeme sledovať, aký priestor Slovákom ponúkali českí vydavatelia a aký bol o slovenskú problematiku záujem čitateľov. Nemenej zaujímavé je aj spoločensko-politické pozadie vtedajšieho literárneho života, t.j., do akej miery je literárna publicistika zrkadlom vzťahov národných spoločenstiev a osobností a ako sa v exaltovaných situáciách stáva tribúnou názorových konfrontácií.

Vieme, že mýtizovaná historická pamäť je niekedy otázkou fabulácie. Nemusí vždy zaznamenať všetky nuansy osudov jednotlivcov alebo národov. „Oficializovaná“ verzia je často účelovou interpretáciou. Štúdium dokumentov je preto, takpovediac, hľadaním pravdy. Treba však počítať s tým, že celá pravda býva nepostihnuteľná. Že konkrétny fakt, resp. dokument, literatúra zvyčajne využíva v prospech univerzálnejších významov. Pretože literatúra je – možno viacej ako iné národné špecifiká – mýtotvorná.

Obdobie, ktoré je predmetom nášho výskumu, isto netreba detailne pripomínať. Ide o spoločensko-politickú a kultúrnu situáciu malých národov v stredoeurópskom priestore na prelome 18. a 19. storočia, konkrétne o situáciu slovenského a českého národa v limitoch centralizovanej habsburskej monarchie. Úsilie etnických spoločenstiev o oživenie národného života má v tom čase podporu v ideách európskeho osvietenstva aj v reformných josefínskych krokoch. Z nich je pre literárny život dôležitý predovšetkým sľub uvoľnenia cenzúry. Žiaľ, ak chce národná inteligencia oslovit' ľudí, musí zatiaľ počítať s pomerne malým okruhom čitateľov. Literárno-osvetová činnosť je v tom čase doménou vzdelancov, na Slovensku patrí šírenie osvetu k pastoračným povinnostiam farárov.

V českých pomeroch sú (vd'aka väčšej podnikateľskej skúsenosti) aktívnejší vydavatelia kníh, novín a časopisov. Avšak aj im – podobne ako Slovákom – chýba rozvinutý a čitateľmi akceptovaný spisovný jazyk. Ak má fungovať vo všetkých sférach spoločenskej komunikácie, musí mať

² Palkovič, Ján: c.d., s. 241.

charakter celonárodného spisovného jazyka. Prvé generácie českých vzdelancov preto obhajujú pozíciu češtiny popri nemčine a – rovnako ako slovenskí učenci – pracujú na kodifikácii jazykových štruktúr. Z editorov zábavných knižiek sa vďaka záujmu verejnosti stávajú vydavatelia pôvodnej tvorby, novín a časopisov. Snažia sa osloviť vzdelanejšie vrstvy a primerť ich, aby svojimi schopnosťami a možnosťami podporili rozvoj národnej kultúry. Publikáčne možnosti sú otvorené pre každého, kto chce obohatiť umeleckú tvorbu, alebo vysloviť názor na aktuálne javy. Venujme sa preto materiálu, ktorý dokazuje úzke kontakty slovenských a českých autorov od začiatku 19. storočia, presnejšie od roku 1806, keď Jan Nejedlý začína vydávať časopis *Hlasatel český*.

Hlasatel český sa orientuje predovšetkým na českého čitateľa, a preto v prvých troch ročníkoch – 1806, 1807, 1808 (štvrtý vyšiel až v roku 1818) nezaznamenávame nijaký priamy dôkaz slovenskej spoluúčasti. Nazdávame sa však, že tento časopis nebol Slovákom neznámy. V tom čase na Slovensku dožíva, alebo už odišla prvá generácia osvietených vzdelancov (generácia J. Papánka, J. Sklenára, A. Doležala), Fándly a generácia o takmer dvadsať rokov mladšia (A. Bernolák, J. I. Bajza, J. Palkovič) rozvíjajú aktivity najmä v Slovenskom učenom tovarištvu a iných osvetových spoločnostiach. *Hlasatel český* uprednostňuje náročný typ klasicistickej tvorby, preto je inšpiratívny aj pre slovenských osvietenov. Ich tvorba v Čechách nie je neznáma. Napríklad B. Tablic a Š. Leška publikujú už na konci 18. stor. svoje texty písané po česky v Puchmajerových almanachoch (Sebránj básnj a zpěwů 1795, 1797, Nowé básně 1798, 1802, 1814).

Predstava adresáta, potenciálneho čitateľa, je určujúca aj pri tvorbe koncepcie časopisov v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 19. storočia. Od roku 1821 začína vychádzať časopis *Krok* a od roku 1827 *Časopis Českého museum*. Tento časopis rediguje František Palacký a od svojho vzniku je to reprezentatívny orgán spoločnosti českých vzdelancov. Vychádza iba štyrikrát do roka a príspevky autorov sú pomerne obsiahle. Predpokladáme preto, že F. Palacký zvažuje, komu ponúkne publikačný priestor. Iste to nie je zámer, že sa vo dvadsiatich štyroch ročníkoch zo slovenskej produkcie objavuje iba dvakrát výber z Kollárových zneliek.³

³ Fr. Palacký, ako je známe, študoval v rokoch 1809–1812 na evanjelickom gymnáziu v Trenčíne a od roku 1812 do roku 1819 na lýceu v Bratislave. K Slovensku a Slovákom mal veľký vzťah, čo možno badať z osobných priateľstiev (s Janom Benediktom Blahoslavom, Karolom Štúrom, Ľudovítom

Väčšiu príležitosť publikovať majú slovenskí prispievatelia v časopise *Krok*. Publikujú tu básne Ján Hollý⁴, P. J. Šafárik⁵, J. Kollár⁶, odborné články napr. Tablic⁷, Šafárik⁸, Kollár⁹. Anonymný autor (nepodpísané články sú časté, niekedy je uvedená neidentifikovateľná šifra) napr. recenzuje vydanie Česko-německo-latinského Slownjka od Giřjho Palkowiče¹⁰. Recenzent v ňom zdôrazňuje potrebu vydávania slovníkov, ale aj úskalia, ktoré na zostavovateľov čakajú. Radí potenciálnym autorom, aké vlastnosti má dobrý slovník mať: „Gasný přirozený pořádek, citowánj studnic, bezpečnau etymologii, prawé psanj, a swědomité wyznamenánj slow, neydokonalejši auplnost, a neymožněgšj čistotu wlstnjch, necizjch slow.“ Prečo uvádzame tento citát? Posudzovateľ dokazuje, že Palkovičov slovník tieto prednosti má a že je príkladný aj pre českých lingvistov: „Gestli tato pravidla na přítomné djlo p. Palkowiče přiložjme, nalezneme, že se mu hned méně, hned více gim dosti učiniti podařilo. Chwalitebně owšem a wýborné guž wůbec bylo to podniknutj, Čechy pozorné učiniti na ty poklady řeči, které w Tatrách až posawáde skryté ležely, a obě stránky p. Wydawatelowi za to wroucně děkowati budau.“

Rovnako aktuálna a adresná je aj literárna kritika v časopise *Česká wčela*. Od čias vzniku (1834 – pod vedením F. L. Čelakovského) sú publikované posudky a literárne kritiky najväčším prínosom tohto časopisu. Vo všeobecnosti sa však Česká wčela (až do roku 1846, keď sa stáva redaktorom Havlíček) prezentuje ako typický produkt preromantizmu a sentimentalizmu. Potvrďuje to jej sentimentálny obdiv k veľikánom

Štúrom, Jánom Kollárom, J. M. Hurbanom a d'.) najmä však s Pavlom Jozefom Šafárikom, o čom svedčí ich spolupráca v oblasti poetiky, ale predovšetkým dlhoročné osobné priateľstvo.

⁴ Hollý, Ján: Báseň k sláwnemu installowánj Arcibiskupa Ostřihomského P. Alexandra Rudnayho. Krok 1823, s. 10–18.

⁵ Šafárik, Pavol Jozef: Theokritowa selanka III. Krok 1821, s. 33–35.

⁶ Kollár, Ján : Znělky (k II. zpěwu Sláwy Dcery). Krok 1828, s. 67–69.

⁷ Tablic, Bohuslav: Přjdawek k zeměpisným gmenům slowanským. Krok 1824, s. 131–133.

⁸ Šafárik, Pavol Jozef: O truchlohě (dle Boileauwa Des-préauwa). Krok 1827, s. 196–201.

Ohledy metrického weršowánj Illyrských Slowenůw. Krok 1833, s. 21–42.

O hexametu. Krok 1822, s. 1–20.

⁹ Kollár, Ján: Myšlénky o libozvučnosti řečj wůbec, obwzláště českoslowanské. Krok 1822, s. 32–46.

¹⁰ Posudek. Krok 1821, s. 128–130.

slovenského aj českého básnictva. Najmä Kollár je národným idolom, je „naším Homérom“¹¹, je osobnosťou uctievanou v každom ohľade. Česká wčela vždy dáva do záhlavia titulu motto: najčastejšie sú to verše Kollárových zneliek, objavujú sa však aj básne Šafárikove. Čitateľov pravidelne informuje o nových Kollárových a Šafárikových knihách a anotácie sú až adoratívne. Hoci tu nájdeme niektoré polemické a konfrontačné príspevky, emócie neovplyvňujú záujem redakcie o slovenskú kultúru. Časopis uverejňuje napr. výber Slowenské pjesně¹² (v štyroch pokračovaniach sa čitatelia zoznamujú so slovenskou ľudovou slovesnosťou), publikuje báseň A. Sládkoviča Potěcha¹³, Hurbanovu báseň Hlas k Nitře¹⁴ a pod.

Pravda, vyššie spomínané časopisy zďaleka neforsujú slovenskú kultúru tak, ako časopis *Květy – Národní zábavník pro Čechy, Moravany a Slowáky*, od roku 1841 aj pre „Slezany“. Ich vydavateľom (prvý ročník 1833) je Jaroslav Pospíšil a prvým redaktorom J. K. Tyl. Tento časopis, prezentujúci idey romantizmu, je nielen zábavníkom, ale aj tribúnou moderných publicistov. Tí sa usilujú – v expanzívnom spoločenstve neslovenských národov – zabezpečiť publikačný priestor pre menšie národy a informovať o dianí doma aj vo svete. Ak chcú získať čitateľa, musia ponúkať aktuálne témy, reportáže, novinky literárnej produkcie a nevyhnutne zvyšovať požiadavky na kvalitu príspevkov.

Květy majú svojich verných (stálych) prispievateľov v mnohých slovenských mestách. Čitateľ je preto dobre informovaný o všetkých kultúrnych udalostiach na Slovensku, predovšetkým o vydaných knihách a o možnosti ich odberu, o časopisoch, almanachoch a kalendároch. No hoci už niektoré vychádzajú (od r. 1832 – Palkovičova Tatranka, 1835 – Hamuljakova Zora, 1836 – Kuzmányho Hronka, 1836 – almanach Plody), slovenskí literáti nie sú s týmto stavom spokojní. Fejérpataky v máji 1836 hovorí, že „co gest dýchánj pro tělesný žiwot, to gsau časopisy pro

¹¹ Čejka, Jan Josef: Na dorozuměnou. Česká wčela 1844, č. 65, 13.8.1844, s. 2.

¹² Sloveské pjesně: Zakletá dcera. Česká wčela 1842, č. 32, 22.4.1842, s. 125. Džbán. Česká wčela 1842, č. 41, 24.5.1842, s. 161.

Kateřina z Bělehradu. Česká wčela 1842, č. 74, 16.9.1842, s. 293.

Léčení. Česká wčela 1842, č. 103, 27.12.1842, s. 409.

¹³ Sládkovič, Andrej: Potěcha. Česká wčela 1843, č. 28, 7.4.1843, s. 109.

¹⁴ Hurban, Jozef Miloslav: Hlas k Nitře. Česká wčela 1842, č. 96, 2.12.1842, s. 381.

duchovnj“.¹⁵ Hurban v Kwětoch r. 1840 síce chváli doterajšie slovenské aktivity, ale súčasne vyjadruje nespokojnosť: „Ge-li časopis w žiwotě národnjm, co rafige na hodinách, ukazujej kolik bilo: tedy u nás geště ani hodin nenj. Oprawdu na welikau lhostegnost to ukazuge, že ani nynj geště, w těchto časopisowých časech, kdy se žiwot národa takofka gen časopisy a nowinami oswědčuje, časopisem wykázati se nemůžeme.“¹⁶ Ján Kalinčiak zase českým čitateľom dokazuje, ako je pre Slovákov ťažké získať súhlas na vydávanie tlače (napr. ak chcel Štúr od r. 1845 vydávať Slowenské Národnj Nowiny, nemohol iba požiadať o vydavateľskú licenciu, ale musel doložiť „wyswedčenj“ od niekoľko stoviek slovenských čitateľov, že si periodikum želajú, Fejérpataky musel zložiť kauciu 4000 zl. strjbra a Giřj Kossúth verejne vystúpiť na podporu Štúrovej iniciatívy).

Informácie o slovenských novinách a časopisoch sú pomerne obširne. Český čitateľ sa zoznamuje s ich koncepciou, prispievateľmi, vďaka anotáciám aj s publikovanou pôvodnou tvorbou, teoretickými a kritickými článkami. Kwěty ho tiež informujú o knižných novinkách v slovenskej literatúre. Stálej rubrike Nové knihy, ktorá ponúka aktuálne referencie o slovenskej tvorbe, alebo poznámkam o činnosti „diwadel z ochoty“ – t. j. o úspešných ochotníckych predstaveniach v Liptovskom svätom Mikulášii, v Brezne, vo Zvolene a i. sa, žiaľ, z priestorových dôvodov nebudeme venovať.

Obraz aktivít slovenských miest a obcí je v Kwětoch priam panoramatický. Stredobodom záujmu nie je iba Bratislava, kde „neúnawná pilnost Slowáků přešpurských u zdělávánj se w řeči materské a snažné gich horlenj pro wše, co krásné a šlechetné gest... než i do Lewoče se podjweyme. I tu den po dni krásněgi a utěšeněgi rozkwitá ústaw ke zdělávánj se w gazyku českoslowanském...“¹⁷ Rovnako kvitované sú iniciatívy národovcov v Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici, Liptovskom sv. Mikulášii, Prešove, Košiciach, Kežmarku, Brezne, Tisovci, Nitre, Modre, Skalici, Holiči, Uhrovci, v Hlbokom a v ďalších oblastiach Slovenska. V súvislosti s organizovaním nedeľných škôl a spolkov triezvosti všetkých

¹⁵ Fejérpataky-Belopotocký, Gašpar: Liternj nowotiny. Kwěty – Prjloha XI., 26.5.1836, s. 43–44.

¹⁶ Hurban, Jozef Miloslav: Dopisowatel. Kwěty 1840, č. 22, 29.5.1840, s. 174–175.

¹⁷ Nosák, Bohuslav: Kwěty – Prjloha VIII. 17.4.1838, s. 32.

„přátel i nepřátel kořalky a vůbec opilstwa“¹⁸ sa veľakrát spomína situácia na Orave. Bieda tohto regiónu burcuje vzdelancov, aby nerobili iba zbierky, ale venovali sa predovšetkým osvete.

O literárnom živote na Slovensku si čitateľ môže vytvoriť predstavu z desiatok publikovaných básní slovenských autorov, z úryvkov cestopisov českých „objaviteľov“ Slovenska, zo stoviek faktografických poznámok o dianí na Slovensku, no najviac povedia polemické literárnopublicistické state.

V tridsiatych a na začiatku štyridsiatych rokov sú v slovenských príspevkoch explicitné, vyhranené názory na vzťahy slovensko-maďarské. Netreba komentovať, aké problémy slovenských národovcov znepokojujú a ako k nim pristupujú. V Kwětoch nájdeme o tejto problematike množstvo poznámok, najmä v rokoch 1840 až 1843 (Ján Čaplovič, Ján Kadavý, V. Podtatranský a ďalší). No ak sa doteraz hovorilo o slovensko-maďarských vzťahoch konfrontačne a o česko-slovenskej spolupráci pozitívne, okolo roku 1844 sa začínajú objavovať názory charakteristické spočiatku trpkým, neskôr ostrejším tónom. Ján Kadavý v článku *Stesky Slowákův*¹⁹ pripomína, že Slováci doteraz usilovne pracovali na zvelebení českej literatúry a každoročne ju významnými spismi obohatili, no nedošli žiadneho uznania. Ani diela veľkých slovenských autorov neboli v českých časopisoch prijímané tak, ako by si zaslúžili. Zatiaľ čo napr. básne Vincenca Furcha (menej významného autora) boli ocenené, ba precenené vo všetkých časopisoch, Kollárov *Cestopis* alebo *Hurbanova Nitra* boli sotva ohlásené. Kadavý píše, že „Slováci spatřují v takovémto jednání bratrův Čechův strannost a sobětnost, křiwdu a nesprawedliwost“ a uvažuje „a kdože by tu chtěl newšimawého, opowrženého a sobě samému zanechaného Slowáka... zatracovati proto, že se widí přinucena na sebe samého, na své vlastní se spolehnouti, chce-li se platným údem národu swého státi?“

Reakciou na pobúrenie Jána Kadavého je stanovisko Dr. Čejku v článku *Na dorozuměnou*²⁰, publikované v roku 1844 v *Českej Wčele*. Čejka neobhajuje posudzovateľov Furchových básní, ale odmieta urazenú ctižiadosť Slovákov a polemizuje s *Hurbanovým* výrokom, že sa český

¹⁸ Iniciatíva Jána Kadavého, Štefana Závodníka, J. M. Hurbana a d'.

¹⁹ Z *Pešti*. *Stesky Slowákův*. Kwěty 1844, č. 33, 16.3.1844, s. 131–132, č. 36, 23.3.1844, s. 143–144.

²⁰ Čejka, Jan Josef: *Na dorozuměnou*. *Česká wčela* 1844, č. 65, 13.8.1844, s. 260.

národ „opovážil blátem po Slowácích házeti“ a že označil slovenských básnikov za „accidens Českých literátů!“ Čejka tvrdí, že práve Slávy dcera – skladba slovenského básnika a „nášho Homéra“ – ho „naučila znáti prwnj význam našj myšlénky o národnosti“. Kollár je pre Čechov veľkou autoritou. Je osobnosťou, ktorá symbolizuje možnú spätosť dvoch národov v jeden silnejší celok – československý národ, a to – v ich interpretácii – môže byť prospešné aj pre utuženie jednoty Slovanstva. (Kwěty napr. v r. 1836 – hneď po Hronke – publikujú v niekoľkých číslach neskrátenú verziu state O literárnej wzágemnosti mezi kmeny a nářečmi slawskými.) Na Čejkov článok promptne reaguje Hurban.²¹ Žiaľ, redakcia časopisu váha text zverejniť a publikuje ho – na autorove naliehanie – až s ročným oneskorením (1845). Hurban v článku upresňuje svoje výroky a dokazuje, že Čejka v parafráze mení ich pôvodný zmysel. Nazdáva sa, že aj bratia môžu mať rozdielny názor, že kritizovať autora znamená kritizovať „ne osobu, ale dílo“. Vytýka osobnostiam českého národného hnutia, že „na diktatúru w české literatuře se mnozí powýšit usilovali a usilují, nawzdor heslu p. Jungmanna: Literatuře diktatura záhubná“. Má pocit, že česká literatúra sa teraz nachádza v archaickom stave, že nemá authority, ktoré by ju vyviedli z krízy. Redakcia Kwětov vkladá k tomuto výroku do textu otáznik. No hoci slovná britva zarezala hlboko pod povrch doteraz konformných vzťahov, text Hurbanovho článku sa končí zmierlivým vyhlásením „já jsem pověděl, co jsem na srdci měl, a již newím o křiwdě více, kterou jsem zničil slowami“.

Kritika súčasného stavu českej literatúry má svoje opodstatnenie. Viacerí českí liberálni vzdelanci s nevôľou prijímajú slovenské emancipačné snahy. Nechápu, že Slováci majú väčšie ambície, ako byť accidensom, čiže „duowažkom“, že odmietajú vzťah „pěstouna k chowanci“. Čechov poburuje precitlivosť na každý výrok, slovami Čejku: „kdo kritikám... tolik důležitosti přikládá a připisuje, že se při každém slowě, co by proti oumyslu jeho směřowalo, jako kohout načepejší a nadme, dokazuje právě tím, že se mu vlastního úsudku nedostává, a že z dob orakulowých výroků a proroctwí hrubě ani newykročil“. To sú silné slová pre každého slovenského národovca, a najmä pre hrdého Hurbana. Na Čejkovu poznámku, že „idey se jenom wo všeobecnosti uskutečňují“, reaguje: „kde idea nepronikne zwláštnost, jednotlivost, nejsouc podkladem žiwota a

²¹ Hurban, Jozef Miloslav: Nejprw sami rozumějte a teprw jiným „na dorozuměnou“ pište. Kwěty 1845, č. 79, 3.7.1845, s. 315–316, č. 80, 5.7.1845, s. 320.

život weskrz pronikajícím: tam je pouhá říše malokramářstva, zjevy kocourkowské zkocourowatělého světa“. Nikto nie je na pochybách, kde vidí tie malokramárske a kocúrkovské pomery. Kde žijú „úzkoprsí a úzkosrdeční“ ľudia. Pred niekoľkými rokmi ich na ceste cez Viedeň na Moravu a do Čiech ešte nestretával. Našťastie ich nestretol ani v redakciách českých časopisov, kde od roku 1838 publikoval.

Pravda, pomery aj ľudia sa menia. Elita českých národovcov sa už zbavila nostalgie a pokory. Sú to vzdelaní, sebavedomí, viacej menej ctižiadostiví ľudia a ostrí novinári. Ich reakcie naznačujú, že sa končí éra paternalizmu a začína obdobie tvrdých partnerských názorových výmen. A hoci si to Česi ani Slováci ešte neuvedomujú, je to významný posun v ich vzájomnom akceptovaní a rešpektovaní.

V spomínanom článku Hurban prezentuje L. Štúra, ako hlavného organizátora verejného a kultúrneho života, ako najväčšiu slovenskú autoritu. Cení si jeho objektivitu aj programové vízie. Nazdáva sa, že je, alebo čoskoro bude osobnosťou uznávanou celým národom. Pravda, názory na Štúra nie sú v tom čase také jednoznačné. Nie pre každého je akceptovateľnou osobnosťou. Gašpar Fejérpataky ho v Kwětoch 1847²² kritizuje, že sa sám „za křisitele, tworce, reformátora slowenské literatury, za vykupitele a spasitele národu slowenského má, a to nám, kteří jsme ještě w něj neuvěřili, nebere práva, jeho počínání a kroky posuzowati a o nich swé mínění pronášeti“. Fejérpataky sa ohradzuje proti Štúrovým obvineniam, že v Kwětoch a Českej Wčele zľahčoval jeho iniciatívy a že tak vnášal medzi Čechov a Slovákov nedorozumenia. Tvrdí, že naopak v Prahe Slovákov zastával a keby „páni Čechové wětší pozornost na nás Slowáky obraceli, mohli bychom se ještě docela s Čechy amalgamizowati“. V štyridsiatom siedmom roku je táto téza už anachronizmom, no čo sa týka sebaobhajoby autora príspevku, je to zase prejav urazenosti a samolúbosti. Fejérpataky v závere článku mení tón, od politiky posúva čitateľovu pozornosť k sociálnym problémom, upozorňuje na biedu na Liptove: ľudia tu hladujú, zemaniam ich musia podporovať, aby sa „ještě více úředníků připojilo, aby se ještě více příprěží a hajduků platilo...“ Sociálny aspekt nie je v slovenských príspevkoch ojedinelý. Zaujímavé však je, že sa mu venuje najmä druhá garnitúra národných reprezentantov. Vedúce osobnosti zaujímajú viac ako ľudia, idey.

²² Fejérpataky–Belopotocký, Gašpar: Z Liptowského Sw. Mikuláše w Uhřích. Kwěty 1847, č. 140, 23.11.1847, s. 559–560.

Príspevkov Slovákov v českých časopisoch od roku 1844 postupne ubúda. Je to – ako vieme – dôsledok formovania vlastnej slovenskej kultúrnej koncepcie, ktorá je diametrálne odlišná od iluzívnej koncepcie jednotného československého národa. Je to však aj výsledok otvárania sa nových publikačných možností na Slovensku vo vlastnom spisovnom jazyku.

Materiál z archívov a knižníc by si žiadal priestor monografie. V tomto príspevku nemôžeme obsiahnuť všetko, čo ponúka. Dovoľme si však zhrnúť poznatky zo spomínaných dokumentov:

České časopisy v prvej polovici 19. storočia majú už vyhranenú koncepciu a jej súčasťou je ponúkať priestor aj dopisovateľom a prispievateľom zo Slovenska.

Literárno-publicistická spolupráca sa v 30-tych rokoch iba rozbieha, vrcholí približne v rokoch 1839 až 1844 a od roku 1845 postupne ochabuje. Je to pochopiteľné, veď v domácom, slovenskom prostredí sa vtedy objavujú nové publikačné možnosti a prestáva sa používať čeština (predtým bibličina) ako literárny jazyk.

České časopisy uverejňujú veľa pôvodných textov – básní slovenských autorov, tiež cestopisné causerie a obrázky zo života Slovákov. Pôvodná slovenská tvorba predstavuje asi štvrtinu veršovaných príspevkov. Publikujú tu všetci významní slovenskí autori aj osobnosti, ktoré napokon nevstúpili do literárnych dejín.

Mnohé články sú polemické, v rokoch 1844–1847 až konfrontačné. A aj keď sme naznačili, že v niektorých prípadoch ide viac o osobné nedorozumenia autorov, impulzívna reakcia často dáva do pohybu deje, ktoré sa ešte mohli zastaviť, alebo oddialiť. Z histórie vieme, že exaltovaná situácia robí z ľudí osobnosti a z osobností subjekty dejín. A práve ony dávajú histórii zmysel tým, že menia jej tok aj tvár.

Autentický publicistický materiál je dobrým zdrojom poznávania minulosti a jej väzieb s prítomnosťou. Je svedectvom o minulých časoch, o ľuďoch a ich vzťahoch. Je anticipáciou možných perspektív a našou výhodou je, že už vieme, ako sa naplnili.